

ACHTER DE SCHERMEN

NIEUWSBRIEF VAN HET WILLEM ELSSCHOT GENOOTSCHAP

De president en de kijkkastgodin

Toespraak van PETER VANDERMEERSCH tijdens het elfde WEG-benefietdiner 'Lijmen bij Dwaallicht', 22 februari 2011.

In dit nummer

De president en de
kijkkastgodin

PETER VANDERMEERSCH

Elsschot en Europa

HERMAN VAN ROMPUY

Moet er nog Elsschot zijn?

PHARA DE AGUIRRE

De nieuwelingen onder u beseffen dit nog niet, maar de grote schare trouwe bezoekers van dit 'Lijmen bij Dwaallicht'-diner weten dat mij elk jaar gevraagd wordt enkele, liefst vriendelijke, woorden te zeggen over de sprekers van de avond. Over mensen als Louis Tobback, Frits Bolkestein en Yves Leterme was dat niet altijd makkelijk, maar ik doe nu al negen jaar echt mijn best om mij op een vriendelijke wijze van mijn taak te kwijten. Die taak bestaat er overigens ook in om de boekhouding der sprekers wat bij te houden. Niemand beter dan Willem Elsschot zelf besepte hoe belangrijk een goede boekhouder wel was. Zonder boekhouder geen Boorman. Zonder Boorman geen Algemeen Wereldtijdschrift. Zonder Wereldtijdschrift geen *Lijmen*. Zonder *Lijmen* geen Elsschot. En zonder Elsschot geen diner als dit.

De boekhouding der sprekers leert mij dat dit het elfde 'Lijmen bij Dwaallicht'-diner is. Herman Van Rompuy en Phara de Aguirre zijn de veertiende en de vijftiende spreker in onze ronduit indrukwekkende reeks. Die bestaat uit vier federale of Vlaamse premiers of ministers-presidenten (Mark Eyskens, Guy Verhofstadt, Yves Leterme en Kris Peeters); uit drie burgemeesters (Patrick Janssens, Louis Tobback en Job Cohen); uit twee gouverneurs (Steve Stevaert en Cathy Berx); en uit een





Europees commissaris, Frits Bolkestein. Verder hadden we een advocaat, Piet Van Eeckhout; een mediamens, Mike Verdrengh; en een ongrijpbare professor kerkelijk recht die zich inmiddels in het rode pluche van de senaat heeft neergeveld, Rik Torfs.

Maar goed, na vier premiers, drie burgemeesters en twee gouverneurs hebben we vanavond dus één president. Misschien niet helemaal een echte, hij is officieel voorzitter van de Europese Raad, maar een kniesoor die daarover valt: voor ons is Herman Van Rompuy de eerste president van Europa. Van de dertien sprekers die we tot nu toe mochten ontvangen zijn er twaalf met een duidelijke politieke kleur: vijf socialisten, vijf christen-democraten en twee liberalen. Met de komst van Herman Van Rompuy hijsen de christen-democraten zich naar de eerste plaats in het belangrijke klassemment van de Elsschotkenners. De CD&V mag dan in juni het slechtste verkiezingsresultaat uit zijn geschiedenis hebben behaald, en doet het in de peilingen nu nog een stukje slechter, in het Elsschot-klassement blijft de partij het uitstekend doen. En daar gaat het in het echte leven tenslotte om.

Als inleider kan ik hier natuurlijk de hele biografie van Herman Van Rompuy opdreunen. Studeerde economische wetenschappen, is sinds de jaren zeventig actief in de CVP, voorzitter van die partij tussen 1988 en 1993, minister van Begroting, vicepremier, parlamentsvoorzitter en vader van vier kinderen. Drie jaar geleden benoemde de koning hem tot verkenners of *explorateur* (ik dacht eerlijk gezegd dat dat een kaassoort was) en eind 2008 werd hij, op zijn zestigste, premier van dit land. Zelf be-



weerde hij dat dat tegen zijn zin was, maar eigenlijk was er niemand die hem geloofde. Overigens beweert hij ook dat hij niet ijdel is, iets wat nog minder mensen geloven. Een van betere citaten die ik ken uit de mond van Van Rompuy is: 'Ik werk niet hard. Ik heb talent.'

Iedereen weet ook dat Van Rompuy niet lang in de Wetstraat 16 bleef. In november 2009 verkoos de Europese Raad hem unaniem tot voorzitter, en dus tot president van de 27 EU-landen. Over hoe hij die nieuwe baan zou invullen, zei hij heel mooi dat te doen als 'neither a spectator, nor a dictator, but a facilitator'. Tony Blair en Jan Peter Balkenende, die ook wel hun oog hadden laten vallen op deze functie, konden niet anders dan tandenknarsend toekijken. Kwatongen beweren dat Van Rompuy zijn verkiezing in de eerste plaats te danken had aan het feit dat hij helemaal geen profiel had en dat hij met zijn 'rustige vastheid' staats- en regeringsleiders als Sarkozy en Merkel geen strobreed in de weg zou leggen. Maar dat zijn ongetwijfeld roddels van jaloerse politieke tegenstanders zoals die liberale premier die hier ook eens een lezing heeft gegeven. Laten we het met zijn allen vaststellen: sinds het vertrek van Herman Van Rompuy naar Europa zijn we er in dit land eigenlijk niet meer in geslaagd om een fatsoenlijke regering op de been te brengen.

Als inleider zou ik dus die biografie verder kunnen uitwerken, wat ik niet doe. Ik zou ook te rade kunnen gaan bij de Britse Eurohater Nigel Farage, die net een jaar geleden in het Europees Parlement over Van Rompuy zei: 'U hebt daadwerkelijk het charisma van



een natte vod en het uiterlijk van een derderangs-bankbediende... Ik heb wel het gevoel dat u competent, capabel en gevaarlijk bent en ik twijfel er niet aan dat het uw intentie is om de sluipmoordenaar van de Europese democratie en de Europese staten te zijn.' Neen, op de woorden van zo'n man willen wij ook hier niet ingaan. Wel wil ik op een ander aspect van Herman Van Rompuy ingaan: Herman de lezer en vooral Herman de schrijver. Zijn zoon Peter zei niet zo lang geleden over hem: 'Verre reizen en grote evenementen zijn niet aan hem besteed. Het lezen van romans en filosofische boeken des te meer. Daar krijgt zijn hart voedsel van.'

Herman Van Rompuy behoort tot dat jammer genoeg kleiner wordende gezelschap van politici dat de groten en minder groten der wereldliteratuur leest. Kijk eens op zijn blog en je ziet ze passeren: Marcus Aurelius, Pierre Assouline, Eric-Emmanuel Schmitt, Joachim Fest, Régis Debray, Solzjenitsyn, Kader Abdolah en ga zo maar door. Maar beter nog: Herman is zelf ook schrijver. Daarover zegt hij: 'Diep in mijn hart ben ik een schrijver, een dichter zonder verzen, een schepper van mijn eigen dromen en idealen'. Nou ja: een dichter zonder verzen? Iedereen in Europa weet inmiddels toch dat de president een dichter mét verzen is. Niet ten onrechte wordt hij Haiku Herman genoemd. Zonder Herman Van Rompuy zouden velen niet eens weten wat de haiku is: een Japanse dichtvorm van 17 lettergrepen, geordend in het schema 5-7-5.

Ik citeer bij wijze van illustratie drie voorbeelden uit het werk van de grote Haiku Herman. Het eerste voorbeeld dateert uit de tijd van zijn benoeming tot president:

Drie golven rollen
samen de haven binnen
Het trio is thuis

Een tweede voorbeeld, van begin dit jaar, toen Herman blijkbaar enkele dagen vakantie nam aan zee:

De meeuwen waden
door het ijskoude water
De blik strak vooruit

En een laatste voorbeeld, een haiku die hij pas vorige week schreef:

De winter glijdt weg
En de lente leeft nog niet
Een tussentijd

Om eerlijk te zijn: ik ben daar niet zo van onder de indruk. Ik vind dat wat etherisch en esoterisch, en vraag me echt af wat Willem Elsschot hiervan zou gedacht



hebben. Want Elsschot was een krachtige, kloeke dichter. Lees nog maar eens 'Het Huwelijk':

Hij dacht: ik sla haar dood en steek het huis in brand.
Ik moet de schimmel van mijn stramme voeten wassen
en rennen door het vuur en door het water plassen
tot bij een ander lief in enig ander land.

Maar doodslaan deed hij niet, want tussen droom en daad
staan wetten in de weg en praktische bezwaren,
[...]

U kent het allemaal. Dat is dichten. Ik denk dat Elsschot eigenlijk niet van haiku's zou houden.

Zoals sommigen onder u weten, ben ik getrouwd met een Ierse vrouw, die niet zo ver van Limerick is opgegroeid. Zo ben ik een, al zeg ik het zelf, niet onverdienstelijk beoefenaar van de limerick geworden. En wij beoefenaren van de limerick kijken eigenlijk nogal neer op haikuschrijvers. Daarom wil ik mijn inleiding afsluiten met het te berde brengen van enkele limericks over de spreker van vanavond. Aan u straks om te beoordelen wat u verkiest: de haiku of de limerick.

Elk taalminnaar – God nog aan toe –
is die haiku's van Herman doodmoe.





In limericks zit
ongetwijfeld meer pit
dan in temerig Japans gedoe.

Elke extravagante poëet
veegt aan haiku's gewoonweg zijn reet,
want hij vindt de auteur
een literair amateur,
poëtaster en versjesproleet.

Ofschoon voor Japanners heel fraai
klinken haiku's voor anderen oersaai.
Slaphartig, onsexy,
zijn ze qua erectie
te zen voor een diepgaande draai.

Tot slot wil ik Herman Van Rompuy graag naar het
spreekgestoelte uitnodigen met de volgende gelegen-
heidshaiku:

Elsschot wordt herdacht
Vol spanning wachten we af
Herman schrijdt naar voren



Toen ik de voorbije nacht in een bijzonder poëtische
bui mijn tekst over Herman Van Rompuy aan het
schrijven was, dacht ik: ik kan toch niet enkele van
mijn limericks debiteren voor Van Rompuy en er geen
voor Phara maken. Om mij heel onduidelijke redenen
was het overigens veel makkelijker om te dichten voor
Phara dan voor Herman. Bij wijze van welkom in dit
gezelschap, beste Phara, draag ik jou deze limerick op:

Het zou koning Albert vast sieren
mocht hij om het land te bestieren
er willen aan denken
zijn kroon weg te schenken
aan Phara, mevrouw De Aguirre.



Welkom dus, Phara, in dit fraaie gezelschap van Els-
schot-kenners en van mensen die doen alsof ze Els-
schot-kenner zijn. En ook van mensen die noch het een
noch het ander zijn, maar gewoonweg gelijmd zijn door

Cyriel Van Tilborgh en graag een lekker hapje komen eten. Voor ik je de kans geef om dit prachtige publiek van kenners, niet-kenners en eters toe te spreken, wil ik toch nog even terug naar de boekhouding der sprekers.

Tot vanavond hebben we bij tien diners dertien gast-sprekers gehad. Tien diners en dertien sprekers, dat is wat eigenaardig, zou je zeggen. Dat zit zo: aanvankelijk dachten we dat één spreker de avond kon dragen. Patrick Janssens, Mark Eyskens, Steve Stevaert en Louis Tobback deden dat uitstekend. Zij vulden de hele avond in hun eentje, letterlijk en figuurlijk. Toch vond Cyriel blijkbaar dat het bergafwaarts ging, want in 2008 besloot hij dat er twee mensen moesten worden geprogrammeerd. *Honni soit qui mal y pense*, zou je kunnen zeggen, maar de vraag die we ons allen stellen is toch: kan dit te maken hebben met de spreker van 2007, een zekere Y.L. uit Ieper, die als laatste een avondvullend programma mocht brengen? Ik durf de vraag niet te beantwoorden, maar stel wel vast dat in 2008 de heer K.P., diens opvolger aan het hoofd van de Vlaamse regering, op dit spreekgestoelte werd gesecondeerd door Rik Torfs, toen nog een eerbaar hoogleraar kerkelijk recht.

Dit kan niet anders dan elsschottiaans zijn. Tenslotte betaalt u allen veel voor dit diner, moet Cyriel gedacht hebben, en als een van de sprekers tegenvalt, kan de avond nog gered worden door een tweede. Boorman zou het niet beter hebben kunnen bedenken. Dus krijgen we nu elk jaar een duo. Job Cohen werd onder-



steund door Cathy Berx. Guy Verhofstadt kon rekenen op Mike Verdrengh. En het vangnet dat Cyriel vanavond, overigens volkomen ten onrechte, onder Herman Van Rompuy heeft gespannen, heet dus Phara de Aguirre.

Phara de Aguirre is nummer vijftien in de reeks, maar ze is nog maar de eerste journaliste die voor dit gezelschap spreekt. Samen met Cathy Berx is ze, o schaamte en schande, nog maar de tweede vrouw die de vrouwenliefhebber Elsschot mag eren. Samen met Mike Verdrengh is ze bovendien de eerste spreker die geen uitgesproken politieke kleur heeft.

Laat me over die politieke kleur even uitweiden. Om het met de woorden van Ingrid Lieten te zeggen: er hebben hier nogal wat creaturen gestaan die uit beton en teflon waren opgetrokken. Ik zei daarnet dat de christen-democraten nu met 6-5 een kleine voorsprong



hebben op de socialisten of sociaal-democraten, en dat het beschavingspeil van de liberalen toch bedenkelijk is aangezien ze maar twee sprekers konden leveren. Maar vooral opmerkelijk blijft natuurlijk het absoluut ontbreken van vertegenwoordigers van andere partijen. Met name dient hier toch even vermeld de grootste partij van Vlaanderen, de N-VA. Tenslotte hebben we hier nog geen enkele Vlaams-nationalist gehoord over Elsschot, die met zijn gedicht over Borms toch een geweldig Vlaams-nationaal statement heeft neergezet.

U weet dat Cyriel zich elk jaar het hoofd breekt over de vraag wie de volgende spreker zou kunnen worden. Ik weet dat hij zich dit jaar grote inspanningen heeft getroost om Bart De Wever aan te trekken. De Wever is tenslotte dé politicus van het voorbije jaar. Uit de WikiLeaks-documenten van het WEG, waarop ik de hand heb kunnen leggen, blijkt dat De Wever niet kon. Geen tijd, zo meldde hij. Hij moest meedoen aan *De allerslimste mens ter wereld*. We hadden natuurlijk ook Siegfried Bracke kunnen vragen. Maar toen we hem polsten of hij de eerste N-VA'er wilde zijn om de Elsschot lezing te geven, zei hij – in een opmerkelijke en zeer ongewone vlag van oprechtheid – dat hij desgevallend niet de eerste N-VA'er zou zijn, maar wel de zesde socialist.

En zo kwam Cyriel dus terecht bij Phara. Ik hoef zelfs niet te zeggen 'de Aguirre'. Phara is een van die vrouwen die genoeg hebben aan een voornaam. Dat is een beetje zoals Goedele in Vlaanderen, Linda in Nederland of Oprah in Amerika. En je vraagt je inderdaad af wanneer Phara haar eigen *personality magazine* krijgt.

Phara is een geboren en getogen Aalstenaar met Baskische roots, maar is intussen al wel dertig jaar in Leuven verzeild. Ze studeerde pedagogiek, en vond snel de weg naar de journalistiek. Aanvankelijk Radio Donna, maar heel gauw de televisienieuwsdienst, waar de vrouw die in Paul Witteman haar grote voorbeeld ziet, een van de meest gerespecteerde, geliefde en gevreesde interviewers van de openbare omroep werd. Ze werd het gezicht van *Terzake* en kreeg enkele jaren geleden het naar genoemde programma, maar ze maakte ook intieme reeksen als *Mijn vader* en *Mijn moeder*. De *grande dame* van de televisie, zelf moeder van vier,

mag thuis op het dressoir thuis intussen een reeks onderscheidingen uitstallen, waaronder de Ha van Humo en enkele Vlaamse televisiesternen.

Velen zullen het zich de voorbije jaren al afgevraagd hebben: waarvoor valt Phara eigenlijk? Dames en vooral heren, ik kan het u nu verklappen: Phara valt naar eigen zeggen voor mooie taal. Ze vindt die vooral in de literaire fictie, omdat daar ook meer wijsheid zou te vinden zijn dan in non-fictie: in haar boekenkast – zoals het hoort, koopt ze haar boeken – staan namen als Mario Vargas Llosa, Amos Oz, Ian McEwan, Philip Roth, Dave Eggers, Kader Abdolah, Khaled Hosseini, Arnon Grunberg, Sándor Márai, Peter Verhelst, Ronald Giphart, Erwin Mortier en vele anderen.

Over het moeilijkste en bangste jaar van haar leven, het jaar van de chemokuur na haar borstkankeroperatie, zei ze in *Humo*: 'Ik had troost nodig, maar het is niet in boeken dat ik die gevonden heb. Wel heb ik dat hele chemojaar lang ontzettend veel en ontzettend graag gelezen. Waarom ik zo graag lees? Dat kan ik niet uitleggen. ik voel me geen mens als ik niet in een boek bezig ben. Heb ik net een boek uit, zoals vandaag, dan heb ik het gevoel dat er wat scheelt. Dan ben ik zoekende.'

De vraag die wij, leden van dit eerbiedwaardige genootschap, ons stellen is natuurlijk: houdt Phara ook van Elsschot? Ik kan u meteen geruststellen. In datzelfde *Humo*-interview, krek een jaar na haar operatie, zegt ze: 'En weet je wat ik mezelf nog cadeau heb gedaan? Het verzameld werk van Elsschot. Omdat ik *Tsjip* niet vond in de boekhandel heb ik het verzameld werk maar gekocht. *Tsjip* heb ik inmiddels al gelezen: prachtig! Hoe iemand met zulke eenvoudige woorden zo'n wereld kan oproepen!' Dat ze echt van Elsschot houdt, bewees ze nog vorig jaar toen ze optrad in het programma met de verleidelijke titel *Van Elvis tot Elsschot*.

Ik nodig Phara uit naar het podium, maar niet zonder eerst nog een laatste limerick aan haar op te dragen:

De kijkkastgodin De Aguirre,
 een nieuwsrat in hart en in nieren,
 bij 't Huis van Vertrouwen
 de fraaiste der vrouwen,
 gaat – hoop ik – nog niet rentenieren.

Alle foto's van het elfde WEG-benefietdiner in deze aflevering van *Achter de schermen* zijn van Alain Giebens.

Elsschot en Europa

Toespraak van HERMAN VAN ROMPUY tijdens het elfde WEG-benefietdiner 'Lijmen bij Dwaallicht', 22 februari 2011.



De vraag die ik u vanavond wil voorhouden, is: was Willem Elsschot een Europeaan? Of om het correcter en exacter te zeggen in de terminologie van August Vermeylen: was Willem Elsschot een 'Europeeër'? Want Europeaan zijn we gewoon geografisch, Europeeër zijn we pas mentaal. Het ene zijn we, het andere moeten we worden.

Of Elsschot een Europese schrijver was, is een retorische vraag. Vanzelfsprekend was hij dat. Hij woonde, werkte en schreef in Europa – hij woonde zelfs in drie landen van de huidige Europese Unie, drie stichtende leden van het verenigde Europa: België, Frankrijk en Nederland. Maar bovenal: zijn onderwerp is zonder meer de Europese mens. Natuurlijk ook de universele mens van overal en alle tijden, maar toch vooral die variant van de universele mens die het filosofische *patois* van Europa spreekt. Een uitzondering vormen de centrale figuren uit *Het Dwaallicht*, wat dat boek zo verrassend maakt. Door die verbreding 'naar

verre landen', is *Het Dwaallicht* een sublieme afsluiter van Elsschots oeuvre: een orgelpunt.

Dat laatste werk was zo uitzonderlijk, omdat Elsschot vooral een 'lokale' schrijver was. Ik bedoel niet dat zijn werk slechts een lokale betekenis zou hebben, maar de wereld die hij beschreef was de lokale wereld die hij kende, die van de stad Antwerpen. Zelfs in *Het Dwaallicht*, zijn 'globaliseringsboek' als het ware, brengt hij de vreemden uit het Oosten in 't *Stad* – met drie zijn ze, zoals de Wijzen uit het Oosten, en net zoals die Wijzen op zoek. Je kunt hun zoektocht volgen met de kaart van Antwerpen in de hand.

Met uitzondering van zijn eerste werk, *Villa des Roses*, zijn de wandelingen in zijn boeken hier ter plekke af te stappen. Letterlijk op wandelafstand ligt het hele universum van Elsschot. Daarom is hij niet minder een Europese schrijver, zoals Kant niet minder een Europees filosoof is omdat hij nooit buiten Königsberg kwam. Elsschot is zoals alle goede schrijvers een universele schrijver. En dat is hij niet alleen omdat zijn werk werd vertaald, maar ook vanwege de paradox dat in de literatuur het universele in het particuliere ligt. De roman bestaat uit de som van microkosmosen.

Dé mens is het onderwerp van Elsschot. En die 'dé' mens konterfeit hij als een concrete mens in zijn concrete doen en laten, tegen de achtergrond een concreet decor, Antwerpen. Maar het gaat hem om dé mens: de mens die geslingerd wordt tussen goed en kwaad, met bovenal een lichte tot zware neiging tot het laatste, het kwaad, het steelse kwaad. Van die neiging tot het kwade was onze geëerde schrijver ook zelf niet helemaal gespeend – sommige





van zijn handelspraktijken zouden vandaag misschien wel het etiket fraude kunnen krijgen. De mens die Elsschot beschreef, was op z'n minst geneigd tot het aflopen van de kantjes van de deugdzaamheid. Of om het een keertje anders te zeggen, de Bijbelse opdracht om 'de Schepping te beheersen', die heeft geleid tot de Europese geest van ontdekking, ontleding en onderneming, wordt in Elsschots boeken nogal mercantiel geïnterpreteerd. Al moeten we uiteraard bijvoorbeeld de Chinezen ook niet leren wat mercantilisme is, en ook niet de Amerikanen.

De vraag luidt echter: was Elsschot een Europeeër, in die Vermeyleniaanse betekenis? Ik denk het eigenlijk niet. Europa komt overigens niet voor in zijn werk, ook niet in zijn denken. Elsschot schreef, en dat mogen we niet vergeten, in een tijd waarin Europa als economisch, begrip, laat staan politiek begrip, nog niet bestond. Elsschots laatste werk *Het Dwaallicht*, waar ik het al even over had, is van 1946. De Europese Beweging, die pas twee jaar later in gang zou worden getrokken op de Europese Conferentie in Den Haag, ontsnapte aan zijn aandacht en zijn leefwereld. Hij leefde en werkte in een wereld en vanuit een wereldbeeld waarin de sector van export en import, zeg maar de sector van *Kaas* uit Holland, er nog een was van douane- en invoerrechten. Van 'een interne markt, gekenmerkt door de afschaffing tussen de lidstaten van hinderpalen voor het vrije verkeer van goederen, personen, diensten en kapitaal' (artikel 3 van het EG-verdrag), was nog helemaal geen sprake.

Zijn eigen pseudotijdschrift, beter gezegd: reclamebrochure, heette wel *La Revue Continentale Illustrée*, maar



dat 'van het continent' was slechts marketing-groetspraak die hij in *Lijmen/Het Been* nog groetsprakeriger maakte door de titel 'Algemeen Wereldtijdschrift'. Neen, Boorman werd daardoor geen wereldburger. Het is echter duidelijk dat Willem Elsschot nochtans zeer goed het onderscheid wist te maken tussen wat Europees was en wat niet-Europees was. Hij liet Boorman zijn 'Museum' netjes indelen in twee secties: de sectie 'inheems' (dat was alles wat uit Europa kwam) en de afdeling 'uitheems' (dat was al de rest).

Was Willem Elsschot een Europeeër? Willem Elsschot was vooral een Antwerpenaar. Natuurlijk weet ik dat 'Antwerpenaar en wereldburger' in Antwerpse oren klinkt als een tautologie. Antwerpen noemt zichzelf 'metropool', wat letterlijk 'moederstad' betekent, dat wil zeggen de plaats waar de hele wereld aanmeert en van waaruit alle wegen vertrekken. Kortom, Antwerpen is toch de toegangspoort tot dat immense achterland dat Europa heet? Of zoals we het vandaag zeggen, het logistieke knooppunt naar een markt van bijna 500 miljoen mensen...

Eigenlijk kijkt de Antwerpenaar niet van de haven weg, naar wat achter de stad ligt. Hij kijkt náár de haven en laat zijn blik buitengaats varen. En dit maakt de metropool voor de Antwerpenaar nog groter dan ze al is in het diepst van zijn gedachten. Wie aan de stroom woont, kijkt naar de stroom, zoals wie aan de zee woont, kijkt naar de zee. Het is dan ook niet toevallig dat Elsschot zijn vakanties en vaak halve weken doorbracht aan de kust en ook een optrekje had in Koksijde, meer bepaald Sint-Idesbald: de villa 'Kerkepanne' aan de Frankrijklaan, vandaag de Willem Elsschotlaan.





Wie woont aan het water, staart over het water, naar de eindeloosheid. Wie over het water staart naar de eindeloosheid, staart daarom misschien nog wel het meest naar de binnenkant, zijn eigen binnenkant. Elsschot was zo'n binnenmens. De haven interesseerde hem niet echt. Ze komt in zijn werk ook nauwelijks voor. De haven is geen protagonist in Elsschots boeken. Slechts zijdelings komt de haven in zicht: in *Het Tankschip*, dat niet eens vaart maakt, en in *Het Dwaallicht*, dat de matrozen niet naar 't dek maar naar 't Stad stuurt. En Laarmans dan met zijn kaas uit Holland? Ach, die wist niet eens of zijn kaas 'via het spoor of via het water' uit Amsterdam in het 'Blauwoedenveem' terecht was gekomen. De stad van Elsschot ligt aan de stroom, maar het gaat Elsschot om de stad. Aan de mensen van 't Stad geeft hij de voorkeur.

Villa des Roses, de eerste roman van Elsschot, is misschien nog de meest Europese van al zijn boeken, en niet alleen omdat het verhaal zich afspeelt in Parijs en Elsschot het manuscript heeft geschreven in Rotterdam. Het gezelschap van *Villa des Roses* is Europees, internationaal. En de tijd waarin de lotgevallen van de kostgangers zich afspelen (en waarin het boek werd geschreven) was op een bijzondere manier ook een heel 'Europese' periode, op zijn wijze de ultieme lofzang van de Europese cultuur, zeg maar Europese hoogmoed. *Villa des Roses* verscheen in 1913, in de belle époque. Die naam werd pas achteraf bedacht, zoals altijd trouwens met periodes, époques, tijdperken en nog andere era's – de middeleeuwen wisten bijvoorbeeld ook niet dat ze in de middeleeuwen leefden.

De naam belle époque kon alleen ontstaan omdat die



tijd een 'mooie' époque leek in de achteruitkijkspiegel van de Eerste Wereldoorlog. De belle époque was de negentiende eeuw 'après la lettre': het hoogtepunt van de burgerlijke cultuur, dé Europese cultuur. Een cultuur van orde en plicht, een cultuur van technische vooruitgang en wereldveroverende economische activiteiten. Een mooie tijd voor de nieuwe adel die burgerij heet. De huisgenoten in de *Villa des Roses* zitten aan de rand daarvan: ze behoren er wel toe, tot die burgerij, maar slechts mondjesmaat. Ze doen vaak alsof: bourgeois zijn is een droom.

De belle époque, het is een mooie tijd maar een wereldbeeld op zijn retour, zoals de rozentuin van de *Villa des Roses*, een rozentuin zonder rozen. Zodat niemand nog wist waar die naam *Villa des Roses* dan wel op sloeg. De keerzijde van de belle époque: zij zou uitlopen op een oorlog, de grootste ooit. De belle époque was zich van geen kwaad bewust. Ze dacht trouwens zonder meer te weten wat Europese cultuur was. Over de superioriteit ervan bestond geen twijfel. De tijd van de 'koloniale zelfhaat', zoals Foucault het zou noemen, zou pas zeventig jaar later volgen, om nogmaals dertig jaar later met de multiculturele problematiek weer weg te ebben in een amechtige zoektocht naar een eigen identiteit van Europa en het Westen. De belle époque was een tijd van versierde zakelijkheid, van instincten onder de poederlaag van etiquette. Ook een tijd van genadeloze zakelijkheid in het openbare leven én sentimentele goedmoedigheid in het particuliere leven. Cynisch ontleedt Elsschot in *Villa des Roses* dat 'Europa'; hij zet die cultuur op haar retour neer door de naaldscherpe typering van het gezelschap in dat pension: Fransen, een



Noor, twee Poolse dames, twee Hongaarse juffrouwen, een Nederlands heertje dat op Java had gezeten, en een Duitser zonder manieren. Europa op z'n smalst.

Heel even lijkt het zelfs of Elsschot helderziend was, tenminste als wij ons zouden inbeelden dat de Villa des Roses staat voor Europa. De villa deed denken, schrijft Elsschot, aan een gewezen landhuis met maar één verdieping tussen 'huizen van vijf en zes verdiepingen, welke aan weerszijden torenhoog boven de "Villa" uitstaken'. De villa leek 'belegerd en ingesloten door de stuwende vloed der grote stad'. Europa in de globalisering, zeggen sommigen. 'Le monde d'hier', zou Stefan Zweig zeggen. Wij doen er echter alles aan om niet het Avondland te zijn.

Nu we aan dit soort 'herinterpreteren' toe zijn, kunnen we op hetzelfde elan nog even doorgaan. De eigenaars van de villa, meneer en mevrouw Brulot, kenden blijkbaar ook al het verschil tussen de lagelonenlanden en de landen van de kenniseconomie, want 'de financiële reputatie van het land waar men vandaan kwam' speelde een rol in de logiesprijs die zij hun gasten aanrekenden. 'Amerikanen bijvoorbeeld betaalden in de regel meer dan Polen of Armeniërs', schrijft Elsschot. Ook lijkt het of men in Villa des Roses al had gehoord van illegale handel in namaakproducten. De gasten doen immers aardappelmeel in de poederdoos van de oude pensionnaire madame Gendron... zij zal het toch niet merken. Maar van WikiLeaks hadden ze nog nooit gehoord. 'Ja, in die diplomatieke kringen kan men wat beleven en mag men niet eens alles vertellen', zegt mevrouw Dumoulin over haar man, 'die diplomaat was geweest en haar had bedrogen, waarna het nooit meer was geweest zoals vroeger'. Maar goed, iedereen in de villa wordt op één of andere manier bedrogen, omdat de democratisering van de luxe nu eenmaal zou leiden tot strijd en bedrog.

En die strijd werd het einde van de belle époque: de Eerste Wereldoorlog veegde dat Europa met zijn geloof in de eindeloze kracht van rede en vooruitgang uit. Die Eerste Wereldoorlog veegde welhaast een deel van het Europese land bijna letterlijk van de kaart. De crisis der zekerheden was ingetreden. Wat daaruit voortkwam, was *Een Ontgoocheling*, misschien niet toevallig de titel van de tweede roman van Elsschot. Het werk verscheen in 1921. De wereld moet heringericht worden; de economie weer opgestart... want het verleden van vooruitgang door de kracht van de kennis is voorbij, geëindigd in ontgoocheling over de mens. Dus, opnieuw de boer op... Karel, de hoofdfiguur van *Een Ontgoocheling*, loopt van de Compagnie Transatlantique naar de Eastern, P&O en White Star... maar onderweg verliest hij zijn 'cognossementen', de bewijzen van de transacties, de ladingen en de vracht. Ook Europa zou helaas, in zijn pogingen om weer een normale samenleving te worden van handel en wandel, zijn 'cognossementen', zijn bewijzen van orde en democratie, verliezen in een 'Nieuwe Orde' die slechts wanorde bleek



te zijn.

Die Nieuwe Orde zou mensen proberen te lijmen, onder meer met media- en marketingstrategieën die mutatis mutandis vergelijkbaar waren met de verleidingskunsten die Boorman toepaste in *Lijmen* en die ook tot doel hadden om een toekomst van alleen maar groei en macht voor te spiegelen. 'Daar de massa van die duivel bezeten is', zegt Boorman, 'richten de sluwe jongens van de negotie er zich op in'. Vervang 'de sluwe jongens van de negotie' door 'de sluwe jongens van de Nieuwe Orde', en dat weten we het. En zo kwam Europa in de jaren dertig terecht. West-Europa is uiteengevallen in een democratisch en een fascistisch blok. 'We leven in een bezeten wereld', luidde de aanhef van Johan Huizinga's *In de schaduwen van morgen*, verschenen in 1935. Die bezeten wereld klinkt ook door in de haast van de figuren uit Elsschots boeken van die jaren. Figuren voor wie het gemeenschappelijke gedachtegoed van Europa is gereduceerd tot het distillaat in de flessen op Boormans buffetkast: de roes van de alcohol uit de Duitse Kümmel en de Franse Chartreuse is het enige dat die twee Europese blokken nog bij elkaar houdt. Want de geest is uit de fles.

Drinken en eten, daartoe verschrompelt de 'zoektocht' van de mens, als de welstand instort – de Crash van Wall Street – en oorlogsparolen beginnen te schallen. *Primum vivere, deinde philosophare*. Of plastischer: *Erst das Fresen und dann die Moral*. Want eten moeten de mensen toch. En dus is handel in kaas de beste optie voor een nieuwe ondernemer, zeggen de vrienden van Van Schoonbeke tegen Laarmans die zijn klerkschap bij de General Marine





and Shipbuilding Company vaarwel heeft gezegd om handelaar te worden, in *Kaas*, het boek van Elsschot dat in 1933 verschijnt. Geen handelaar in het 'uitheemse' koffie, zoals Droogstoppel bij Multatuli zeventig jaar eerder, maar handelaar in de 'inheemse' kaas. Als voor Laarmans Italië al 'slechts een vlek op de landkaart' is, dan is Indonesië hooguit drie puntjes op een wereldbol. Nederland is al ver genoeg; bovendien, 'er waren invoerrechten die drie jaar terug van 10 tot 28 procent ad valorem waren gebracht'. Problemen genoeg dus. Maar, zoals de vrienden van Van Schoonbeke zeiden: 'In kaas. Dat marcheert altijd, want eten moeten de mensen toch.'

Europa wordt een slagveld en daardoor zelfs één, maar het is wel de eenheid van de knoet en de onvrijheid. Hoe groter zo'n Rijk wordt, hoe kleiner de wereld van de concrete mens. *Het Tankschip* vaart niet langer uit. In 1942 verschijnt het boek met die titel, dat de samenleving beschrijft van de hijgende dagen voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. De Panne lijkt in die roman al het einde van de wereld. De zee als grens nu, niet de zee voorbij de haven, maar de grens van niet verder meer kunnen: de zee van 'stranden', 'aanspoelen'. Het pension Cosy Corner heeft in het boek nog enkel Belgen als pensionairs, en die zien Europa alvast niet zitten. Europa, dat is wat ze in hun verweesde gesprekken noemen 'dat over-en-weer gepraat tussen Parijs, Londen, Warschau en Berlijn' dat 'al te lang duurt'. Ze hopen wel nog Bastogne aan te kunnen doen, alsof Elsschot voorvoelde dat Bastogne het definitieve keerpunt in de oorlog zou worden. Maar voor de heren uit *Het Tankschip* is Bastogne toch vooral *Erst das Fressen*



un dann die Moral. 'Wie in Bastogne is, dient hammen te kopen', zegt iemand. Of anders gezegd: zaken zijn zaken, wat de toestand ook is. Ook dat was Elsschot, of liever De Ridder. De schrijver Elsschot zwijgt immers voor de rest van de oorlog. Tot na Bastogne en de val van Berlijn.

In 1946 verschijnt zijn eerste roman na de oorlog. Het zal ook zijn laatste zijn. *Het Dwaallicht* verschijnt in een nieuwe wereld, ook in een nieuwe literaire wereld. Een literaire wereld die stilaan de sfeer draagt van een nieuwe époque, geen belle époque maar 'L'ère du soupçon', zoals de titel luidt van het tien jaar later verschenen essay van Nathalie Sarraute.

Een tijd van het wantrouwen dat ook de literatuur zal beheersen. Meer nog: een literatuur waarin, zoals Sarraute het beschrijft, 'de auteur en de lezer elkaar wantrouwen dwars door de romanfiguren heen'. De lezer zou ook Elsschot kunnen wantrouwen in *Het Dwaallicht*, omdat hij zoveel mededogen toont. Mededogen van een cynicus, van iemand die geen woord te veel gebruikt om te snijden en bloot te leggen, van iemand die taal gebruikt als een scalpel. Meent hij dat wel, dat mededogen?

Die tijd van het wantrouwen 'in de tussenmenselijke verhoudingen binnen de processen van sociaal-culturele verandering', zoals Sarraute het noemde, is merkwaardigerwijs ook een tijd van nieuw vertrouwen in de tussenstatische verhoudingen. Dat vertrouwen waaruit Europa zou ontstaan. Misschien is dat de cynicus Elsschot toch niet ontgaan. De dialogen die hij opvoerde, waren meestal van een cynische hardheid. Maar zoals Elsschot zelf wist, en wellicht beter wist dan anderen: zelfs de idealisten grijpen soms naar deze taal ter verdediging van hun kwetsbare natuur. Ach, die Elsschot toch, ook hij wist maar al te goed: 'Op de kritiekste ogenblikken valt de cynisch-realistische dialoog stil en belanden we letterlijk in de wereld van de dagdroom'. Mogen we *Het Dwaallicht* dan misschien magisch-realisme noemen, die literaire stijl die niet voor niets in 'l'ère du soupçon' opgang zou maken?

Terug naar mijn uitgangsvraag: was Elsschot een Europeër? Met *Het Dwaallicht* lijkt Elsschot de wereld van de globalisering te zijn binnengestapt, in de voetsporen van Ali en zijn twee maten van het schip de 'Dehli Castle'. Het lijkt bovendien nog meer of Ali door de pen en over de schouders van Elsschot ons iets wil zeggen over Europa en over wat ons, Europeanen (Europeeërs?) te doen staat in de wereld in tijden van globalisering. Ik citeer uit het slot, en dat weze ook mijn slot: 'Komt u ooit in verre landen, dan hoop ik dat uw man aan het kruis iemand op uw weg zendt die zo lang met u meegaat als u met ons hebt gedaan, zonder te zeggen het regent te hard, want een hulpvaardige vreemdeling is een vuurbaken in de nacht. [...] dat het u goed mag gaan in de wereld [...] want de wil des Heren is immers ondoorgrondelijk.'

Moet er nog Elsschot zijn?

Toespraak van PHARA DE AGUIRRE tijdens het elfde WEG-benefietdiner 'Lijmen bij Dwaallicht', 22 februari 2011.



Het was een grijze vrijdagmiddag in Leuven. Ik was mijn favoriete boekhandel binnengestapt om een boek, een miskoop, te ruilen en had en passant nog een ander boek gekocht. Boekhandels kan ik niet in of uit zonder iets te kopen. Terwijl ik aan de kassa mijn beurt afwachtte, zag ik op de toonbank een klein zwart boekje liggen. 'Het Zwitserse zakmes onder de managementboeken' stond er op de parse wikkel rond de zwarte kaft. 'Dit boek helpt je om helder te denken en beslissingen te nemen. 50 praktische succesmodellen waarmee je je leven vereenvoudigt. Biedt raad in elke situatie, op de werkvloer en thuis.' Pure reclamepraat, ik weet het, maar toch nam ik het mee. Een mens heeft recht op zijn zwakke momenten.

Ik liep de winkel uit, liep de Bondgenotenlaan af in de richting van mijn favoriete kledingwinkel, want mijn inhoud heeft ook een verpakking nodig, maar ik sloeg de volgende hoek weer om. Neen, geen kleren, dacht ik, ik wil lezen. Dus, café binnen, witte wijn besteld en dat Zwitserse zakmes bovengehaald.

Ik sla het boekje open en beland op pagina 40. Daar begint een hoofdstuk over beslissingen nemen in je leven. 'En wat nu' is de titel. Gevolgd door wat therapeutisch gezwam, 'waar kom je vandaan, wat drijft je, waarvoor ben je bang.' Alweer een miskoop, besef ik, maar dan zie ik onderaan de pagina die ene vraag: 'Wanneer heb je voor het laatst iets voor de eerste keer gedaan?' Goeie vraag, moet ik toegeven, en vanavond krijgt u het antwoord. Voor het eerst een lezing geven voor het Willem Elsschot Genootschap, geef toe, daar is moed voor nodig, of zal ik zeggen overmoed of

hoogmoed.

Misschien zou het verstandiger zijn hier te stoppen en te doen wat ik liever doe, vragen stellen. Ik zou de mij toegestane tijd kunnen gebruiken om uit te vissen wat u op die vraag zou antwoorden. Wanneer hebt u voor het laatst iets voor de eerste keer gedaan? Wat zou Cyriel Van Tilborgh daarop antwoorden? Of Peter Vandermeersch? Of mijnheer de president? Of mijnheer de burgemeester? Ik brand van nieuwsgierigheid, maar neen, ik moet en zal nog eens een eerste keer beleven en dus deze lezing geven.

En dat is allemaal de schuld van Piet Van Roe. Zo'n jaar geleden, toen Van Roe nog maar eens de vrt aan het redden was, kreeg ik een e-mail van zijn secretaresse met de mededeling dat de baas in hoogsteigen persoon mij wou zien. Ik haastte me door de vrt-gangen naar de bazenverdieping, in de hoop dat hij me zou toespreken met de woorden: 'Phara, ik heb vastgesteld dat jij schromelijk onderbetaald wordt voor je verbluffende inzet voor dit huis. Ik ga er iets bij doen.'

Helaas, de deur was nog niet dicht, mijn stoel was nog niet warm of Piet Van Roe hielp me uit mijn dromen. De baas had geen cadeau maar een opdracht voor mij. Cyriel Van Tilborgh had hem ingeschakeld om mij te vragen u hier vanavond toe te spreken. En wat doet een brave soldaat als de generaal een marsorder geeft? Ja knikken. Toen ik de deur weer dicht trok, begreep ik pas echt hoe mevrouw Lauwereyssen zich gevoeld moet hebben na de passage van Boorman en Laarmans, maar mijn trots weerhield me ervan om mijn broer of een advocaat naar Van Roe te sturen. Trouwens, niet



veel later had Van Roe z'n biezen gepakt en zat er alweer iemand anders op zijn verdieping.

Of zou Van Roe die interimjob enkel aanvaard hebben om mij te lijmen? Was dat redder in nood alleen maar schone schijn, opgezet spel? Ik roep de aanwezige politici op om een parlementaire onderzoekscommissie op te richten om deze verderfelijke technieken van machtsmisbruik door het Willem Elsschot Genootschap tot op het bot uit te roeien. Ik zal me als slachtoffer melden en voor de verzamelde commissie getuigen hoe ik in een zwak moment door Cyriel Van Tilborgh en zijn geheim agent gelijmd ben. Ik zal 's avonds in de studio van *Terzake* mijn getuigenis herhalen, er in *De Laatste Show* een schepje bovenop doen en in *Reyers Laat* een schadevergoeding eisen.

Omdat hij de pijn van het gelijmd worden wou verzachten, bedolf de voorzitter me onder witte dozen. U kent ze wellicht, de eigentijdse versie van de kisten vol Wereldtijdschriften. Een doos vol Elsschot om dat beetje eigendunk dat ik nog had aan diggelen te slaan: 'Denk niet dat je alles al gelezen hebt.' Ik schoof de dozen voor me uit, dreef ze naar de uithoek van mijn werkkamer, bedolf ze onder opdrachten die ik wel zag zitten. Tot begin dit jaar. Cyriel mailt vanuit een zonnig Kalmthout met beste wensen en vraagt of ik al een invalshoek heb voor mijn lezing. Ik stuur hem met een kluitje in het riet, maar trek de dozen wel weer dichterbij. Eind januari kan ik het niet langer aanzien en begin ik aan de klus, weliswaar met één oog op het Tahrirplein in Caïro waar de Egyptenaren enkel voor



het gebed op de knieën gaan. Is het u trouwens ook opgevallen wat voor schone rechte rijen die mannen kunnen vormen als het uur van gebed geslagen heeft? Alsof er een kompas in hun ruggengraat zit dat hen richting Mekka oriënteert. Ook Obama bidt opdat het geweld in Egypte zou eindigen. Ik bid om inspiratie.

Ik begin dan maar met de lezingen van mijn illustere voorgangers te lezen, het bataljon der gelijmden, het kanonnenvlees van Cyriel Van Tilborgh. Ik begreep dat u het eerst jarenlang met politici geprobeerd hebt, met als uitzondering op de regel de man die net als ik geboren is aan de slechte kant van 't water, zoals ze dat zeggen in Aalst, Piet Van Eeckhaut. O ja, er was ook Rik Torfs, maar dat was een kater in een zak, weten we nu. Voor alle duidelijkheid, ik ben geen kat in een zak, al heb ik wel al wat krolse katers moeten afschudden.



Ik zag ook op de foto's dat u totnogtoe weinig jurkjes hebt horen spreken op deze bijeenkomst, dus wist ik meteen wat aan te doen. Ik weet, heren, dat u liever naar jurkjes kijkt dan ernaar luistert, maar vanavond moet u maar eens twee dingen tegelijk doen, kijken en luisteren. En toen kwam ik bij de editie van vorig jaar en bij de tekst van Erik Vlamincq, ten tonele gebracht door Mike Verdrengh en Guusje Van Tilborgh. Eindelijk een verstandige keuze, eindelijk een hoopje schoonheid in deze feestzaal.

Maar kijk, dit jaar recidiveert de voorzitter weer. Na die oor- en oogstrelende ervaring van vorig jaar kiest hij voor een journalist. U weet toch dat dat mensen zijn die 's avonds proberen te verbergen dat ze er 's morgens niets van wisten. Ik ga die moeite niet doen vanavond. Ik weet dat hier kenners aan tafel zitten die meer weten van Elsschot dan van hun vrouw. Als ik zeg: 'Nee, er is geen wenden aan', roepen zij in koor: 'als wij dood zijn is 't gedaan.' Ik maak me geen illusies, ik moet u hier niets bijbrengen, ik moet u gewoon tussen de champagne en de kaviaar een kwartier vertier bezorgen. U hebt intussen ook door dat ik alles doe om de tijd te rekken.

Maar 't is goed, u wil geamuseerd worden, dat is uw goed recht, daar hebt u trouwens voor betaald, maar ik wil ook mijn profijt halen uit vanavond. Ik heb het verzamelde werk van Elsschot ter hand genomen – op het Tahirplein vlogen intussen stenen heen en weer – en ben op zoek gegaan naar tips voor een rijpere vrouw die zich nog heel even in de veertig mag voelen maar volgende maand de kaap van de vijftig rondt. Mannen die vijftig worden, beklimmen een berg, een moto of een nieuw lief. Vrouwen die vijftig worden, lezen Elsschot. Als dat geen invalshoek is.

De eerste tip lag voor het grijpen. Die had ik in mijn handen. Eén boek, waar alles in staat. Geen anderhalve meter in mijn boekenkast, met voltreffers maar ook teleurstellingen. Neen, één dik boek met een gouden kaft in een kartonnen doos. Meer moet dat niet zijn. De boodschap is duidelijk: schrijf zoveel je wil, maar toon aan de wereld enkel het beste van jezelf. Zou die wereld niet beter af zijn als we allemaal wat zuiniger

zouden zijn, als de weekendkranten wat minder dik zouden zijn, televisieprogramma's minder in herhaling zouden vervallen, manuscripten strenger beoordeeld zouden worden? Of, stel u voor, als we minder verkiezingen zouden hebben? Hoe minder je schrijft, hoe groter je genootschap later zal zijn.

Wie wel meer verdient en dan vooral meer aandacht, zijn de vrouwen in de verhalen van Elsschot. Wie Elsschot zegt, denkt Laarmans en Boorman. Zo is het mij ook op school geleerd. Maar als u de boel herleest, dan zal u merken dat alle mannen bij Elsschot schoften of *losers* zijn en dat de vrouwen de boel overeind houden. Madame Brulot haar Villa des Roses, mevrouw Lauwereyssen haar zelfrespect, wanneer ze met Boorman, zijn geld en zijn asem niets meer te maken wil hebben. Ik geef toe, er zitten ook vrouwen tussen die ik mijn dochters niet als voorbeeld zou stellen, Louise die zich laat zwanger maken, Sideria die zich laat afranselen, Anna die als een maagdelijk bidprentje door 't leven gaat, de moeder die 't pensioen van haar zoon-soldaat opstrijkt, maar die kwezels en krenge nemen we erbij, want zij verzinken in 't niets bij Maria Van Dam die drie gretige Afghanen op een dwaalspoor zet of bij Adele, die zich niet schikt naar de ideeën die haar man Bennek heeft over een huwelijk: 'Proberen fortuin te maken is toch de eerste plicht van een man en vooral van een gezinshoofd. En de vrouw moet hem bijstaan door haar voorkomen, huishouding, kleding en woordenkeus voortdurend aan te passen naargelang hij op de helling vordert. Een bokser heeft zijn verzorgers nodig en een man van zaken zijn vrouw.' Adele wil die dingen niet inzien. Een echte vrouw voor een barricade, zucht Bennek. Goed zo, Adele.

En dan is er natuurlijk ook Fine, de moeder van Adele, de vrouw van Laarmans. U kan haar een sloor vinden, omdat ze de handel en wandel van haar man lijdzaam ondergaat. U kan denken: 'Dit zou met mij niet waar geweest zijn.' Of voor de heren: 'Had ik maar zo'n vrouw in huis.' Maar het is wel die Fine die de gevleugelde woorden uitsprak: 'Zwijgen kan niet verbeterd worden.' Mijn favoriete zin, al kan dat vreemd lijken voor iemand die handelt in praatprogramma's. Zwijgen kan niet verbeterd worden. Wat zou ons niet bespaard gebleven zijn als onze politici de voorbije maanden naar Fine zouden hebben geluisterd?

Fine, zijn lieve, lieve vrouw, met wie hij in het echtelijke bed ernstige aangelegenheden besprak want dat is daar de meest geschikte plek voor. Fine, die een voorbeeldige moeder is, maar beter dan Laarmans contracten kan lezen, tot zijn grote verbazing: 'Als ik haar zo bezig zie, nu eens in de keuken, dan weer boven of in de kelder, zeulend met wasgoed of emmers, dan vind ik het verstommend dat zo'n eenvoudig mens zo gauw achter die vervelende clausele in mijn contract





met Hornstra gekomen is.' Wat zou Laarmans geweest zijn zonder zijn vrouw? Wat zou Elsschot geschreven hebben als Fine er niet geweest was? Was hij niet van honger en dorst omgekomen, want we weten hoe 't er aan toeging als Fine op reis is? 'De bedden worden ééns in de week gedekt en aan schoenen poetsen wordt niet veel meer gedaan. Ieder van ons rekent op de anderen en zo blijft alles liggen. Er ontbreken reeds een hoop kleinigheden waarvoor wij ersatz gebruiken, zoals veters, closetpapier en dergelijke. [...] Wij leven vooral van sardines en eieren.' Hoe lang kan een schrijver overleven op sardines en eieren?

Intussen is het Tahrirplein schoongeveegd, er rijden weer auto's rond, Mubarak is gevlogen. Ik laat het lezen even rusten en ga naar Leuven. In een achterafzaaltje in een rustige buurt geeft Koen Rymenants een lezing over Elsschot, op uitnodiging van een seniorenvereniging. Ik zie zo'n 150 mensen zitten, kalende schedels, grijze permanenten, hier en daar een vleeskleurig hoorapparaat. Nooit te oud om te leren. Aan de ingang vraagt een dame of ik lid ben. Zie ik er zo uit, denk ik, betaal met jeugdige zwier één euro extra voor niet-leden en kies een plaats achterin de zaal. De dame achter mij fluistert in mijn oor: 'Ik heb alles gelezen van Elsschot.' Ik draai me om en vraag: 'En welk verhaal vond u het mooiste?' 'Gejaagd door de wind', antwoordt ze. De spreker licht leven en werk van Elsschot toe en vermeldt terloops dat een week later het Willem Elsschot Genootschap zijn jaarlijkse benefietdiner houdt. Dit jaar is Herman Van Rompuy te gast, zegt hij. Lap, denk ik, dan hebben ze eens een vrouw en dan is die 't noemen niet waard.

Maar niet getreurd, dames, als we willen dat vrouwen niet vergeten worden, dan moeten we misschien van de heren gaan leren. Wat doe je als je voorzitter wil worden van een club, bijvoorbeeld De Lustige Whistspelers? 'Het was wel vreemd dat Dubois niets scheen te doen om zijn doel te bereiken. Doch juist daarin lag zijn grootste macht, want de leden kregen zodoende de indruk dat hij er volstrekt niet op gesteld was het voorzitterschap waar te nemen, wat zijn kans voortdurend beter maakte. De Keizer wist echter heel goed hoe

de vork aan de steel zat. Hij was ervan overtuigd dat de zeven of de acht jongelui, die zich de laatste maanden als lid hadden laten inschrijven, handlangers van Dubois waren. De kleine meerderheid in 't voordeel van De Keizer, die uit whistspelers van de oude stempel bestond, was dan ook geleidelijk tot op een paar stemmen geslonken.' Dames, zo moet dat dus. Speel het spel slim, niet open en bloot, maar schakel je mannetjes of vrouwtjes in, laat anderen het werk doen en u komt waar u zijn wil.

Wat leren de heren ons nog? 'Schud de mensen als rupsen van je af, dan pas kruipen ze naar je toe.' Het is een gouden raad van Boorman aan Laarmans, maar laten we, dames, bij wijze van oefening één woord veranderen in de zin. Schud de mannen als rupsen van je af, dan pas kruipen ze naar je toe. Nooit te gretig zijn, nooit laten blijken dat je hen wil, laat ze zelf komen. Boorman is er rijk mee geworden.

Of nog: 'Dat alles komt van de ijdelheid, De Matos. Ieder wil nummer één zijn of ten minste doorgaan voor nummer één. De meesten gaan er nog liever voor door dan zij erop gesteld zijn het werkelijk te wezen.' Laat ze in de waan, dames, laat ze in de waan dat ze heer en meester zijn, zoals mannen dat doen als er een andere man aan het stuur van de auto zit. Ik citeer: 'Je moet de man die zeggenschap heeft over het ding in alles zijn zin geven, hem niet tegenspreken tenzij bij wijze van kwinkslag, want narrerij geeft reliëf aan een heer. Je moet zijn pijp stoppen als hij het stuur in handen heeft, je water ophouden tot hij zelf uitstapt anders zou het een gekkenschap worden, mooi vinden wat hij onder het rijden bewondert en hem niet dwarsbomen als hij liever over Ronse gaat dan over Oudenaarde of een voorliefde heeft voor het restaurant Gargantua en voor geen ander. En vooral geen beroep doen op de vrouwen om in wat ook gelijk te krijgen, anders staat hij daar als het vijfde wiel van zijn eigen monumentale wagen.'

En als het u allemaal te hoog zit, dames, herinner u dan dat zwijgen niet verbeterd kan worden, want dat hebben de heren niet graag. 't Is alleen vervelend dat zij nu geen mond tegen mij opendoet. Zij tergt mij met een absolute stilzwijgendheid die vreselijk op mijn ze-





nuwen werkt. Aan tafel schuift zij mijn portie voor als was ik een hond en ik moet maar zien hoe ik zelf aan thee, suiker, melk en jam geraak.' Dames, herlees Elsschot, het zal u helpen mannen te begrijpen, want geef toe, heren, u zal zich beter herkennen in de heren van toen dan wij vrouwen ons herkennen in de vrouwen van toen. Evolutie noemen ze dat.

Tot slot, wat me ontgaan was bij een eerste lezing jaren geleden, maar nu voor een persoonlijk schokmoment zorgde, was deze zin: 'Maar kan ik nu op mijn vijftigste jaar plotseling aan 't bidden gaan voor een kaaskwestie?' Laarmans is vijftig op het moment dat hij zijn baan als klerk on hold zet en kaas gaat verkopen. Hij laat zich er drie maanden zenuwziek voor verklaren, tegenwoordig neemt men zes maanden loopbaanonderbreking. Vijftig is dus het moment om zaken te doen of om stommiteiten te begaan. U weet hoe het afgelopen is met Laarmans en hij weet waarom het zo gelopen is. Ik citeer: 'Ik geloof dat het mij overkomen is omdat ik te meegaand ben.' Dus, dames en heren, dankzij Laarmans weet ik wat me de volgende jaren te doen staat. Ik was al niet erg meegaand, maar vanaf volgende maand is het echt gedaan. Piet Van Roe, prijs u gelukkig, u hebt mijn laatste keer meegemaakt.

Ik heb helaas nooit de kans gehad Alfons de Ridder in levende lijve te mogen ontmoeten. Toen hij gestorven is, was ik een vaag plan, een maand later een embryo. Ik had met de man nooit getrouwd willen zijn, maar ik had hem wel graag eens in de studio gehad. Ik zou er een hele uitzending voor vrij maken, extra zendtijd vragen, ik zou hem laten uitspreken, enkel nu en dan 'zeer interessant' mompelen, maar dat zou dan ook alles zijn. Maar neen dus, het heeft niet mogen zijn. Het meest *close* moment dat ik ooit met Alfons De Ridder beleefd heb, was toen zijn dochter Ida in onze studio zat, op 14 februari 2008. Met een bijzonder heldere stem vertelde ze hoe er thuis met geen woord gerept werd over Elsschot, hoe ze op zolder zijn boeken vond, hoe ze 't als kind verschrikkelijk vond om er als kaasboerin in voor te komen, maar later een hele eer, hoe ze hem zoenen gaf maar er weinig terugkreeg. Na haar was het aan de andere gasten en hun onderwerpen. Ida bleef stil zitten en luisteren, maar toen de laatste vraag gesteld was en we aan afronden toe waren, legde ze haar toen 90jarige hand op de onderarm van Lieven en vroeg ze: 'Is 't gedaan?'

Dames en heren, 't is gedaan. Als u intussen weet wanneer u voor het laatst iets voor de eerste keer gedaan hebt, dan mag u me dat straks komen vertellen. Ik zal één en al oor zijn. Maar nu bent u bedankt voor het luisteren. Nog een hele fijne avond.

COLOFON

Deze editie van de nieuwsbrief *Achter de schermen*, uitgegeven door het Willem Elsschot Genootschap v.z.w., verscheen in juni 2011 in een oplage van 700 exemplaren, bestemd voor de leden van het W.E.G.

Lezersservice

<http://www.weg.be>

info@weg.be

Bank

België:

KBC Bank - Antwerpen 409-8578841-11

Nederland:

ABN AMRO BANK - Breda 53.28.777.13

Secretariaat

Lijsterbeslaan 6 | B-2920 Kalmthout | België

tel. & fax: 03/666.78.70

Redactie

Koen Rymenants

(koen.rymenants@arts.kuleuven.be)

Cyriel Van Tilborgh

(cyriel.van.tilborgh@skynet.be)

Bestuur

Voorzitter: Cyriel Van Tilborgh

Vice-voorzitter: Vic van de Reijt

Bestuursleden:

Jan Maniewski

Yvan De Roover

Janny Nijhof

Koen Rymenants

W.E.G.-fotograaf: Alain Giebens

(alain.giebens@skynet.be)

Administratieve ondersteuning: Iris De Rijcker

Ereleden W.E.G.

Canvas

De Morgen

De Standaard

Ernst & Young

Gazet van Antwerpen

Het Belang van Limburg

Het Parool

Hollands Diep

KBC Bank & Verzekering

Knack-Weekend

Lessius Antwerpen

McKinsey & Company

Mercator Verzekeringen

Psychologie Magazine

Vlaams Fonds voor de Letteren

Vrij Nederland

VVL BBDO

Lay-out & druk

Jan Vanriet, Jan Depover

EPO